

УДК: 82-6

ІЗ АРХІВУ ГРИГОРІЯ НУДЬГИ

ВЕРТІЙ Олексій,доктор філологічних наук, e-mail: oleksiy.vertiy@gmail.comORCID – <https://orcid.org/0000-0001-7720-6611>

На підставі архівних матеріалів відомого українського вченого, письменника Григорія Нудьги в поданих публікаціях висвітлено його діяльність як музеєзнавця, поета, громадського діяча, вперше публікується підготовлена ним до друку збірка поезій його сестри Параски Нудьги, колгоспниці з села Артюхівка Роменського району Сумської області, яка також зазнала жорстоких утисків місцевих властей, але не зрадила традиціям свого козацького роду. Ці матеріали додають чимало нової інформації про козацький рід Левка Нудьги та його сина Антона Нудьги і характеризують внуків Левка та сина й доньку Антона Григорія і Параску як взірць спадкоємності принципів національної стійкості, відданості своєму роду й народу, як взірць їх продовження і утвердження в нових поколіннях українців.

Ключові слова: історія, козак, Січ, музей, доля, правда.

FROM THE ARCHIVE OF HRYHORIY NUDGA

Based on the archival materials of the famous Ukrainian scientist and writer Hryhoriy Nudga, the presented publications show his activities as a museologist, poet, and public figure. For the first time, a collection of poems prepared by him for publication by his sister Paraska Nudga, a collective farmer from the village of Artyukhovka, Romensky district, Sumy region, who also suffered cruel oppression by local authorities, but did not betray the traditions of her Cossack family, is being published. These materials add a lot of new information about the Cossack family of Levko Nudga and his son Anton Nudga and characterize Levko's grandchildren and Anton's son and daughter Hryhoriy and Paraska as a model of the continuity of the principles of national resilience, devotion to one's family and people, as a model of their continuation and affirmation in new generations of Ukrainians.

Key words: history, Cossack, Sich, museum, fate, truth.

Продовжуємо публікацію архіву відомого українського народознавця, літературознавця, публіциста й письменника Григорія Антоновича Нудьги (початок див. «Листи болю, мук, страждання і незламності духа та відданості Україні (з епістолярної спадщини Григорія Антоновича Нудьги)» // Образ. – 2024. – 3(46). – С. 75-97). Матеріали, які подаємо нижче, охоплюють період його навчання в Гадяцькому педтехнікумі та співпраці в Гадяцькому музеї ім. М.П.Драгоманова. «Гадяцький музей, – писав Г.Нудьга у статті «До 10-річчя Гадяцького музею ім. М.П.Драгоманова» (Будівник соціалізму (м. Гадяч). – 1931. – № 55), – засновано в часи громадянської війни. Думку про заснування музею подав 1-й з'їзд рад Гадяччини 1918 року, але події не дали тоді цього здійснити. Організація музею припадає на 1921 рік, коли на клопотання політвідділу Просвіти Академія наук дозволила відчинити музей в будинкові. Де жив М.Драгоманов, Л.Українка, О.Пчілка. Рукописи, листи Лесі Українки, листи Драгоманова, речі родини Драгоманових, бібліотека – все це поклало початок Гадяцькому музеєві.

© Вертій Олексій, 2025

Багато зробив для налагодження роботи музею навчатель О.О.Кононенко. Він власне й створив музей.

Були часи, коли музей не мав кошторису, допомоги ніхто не давав, здавалося, що музею в Гадячі не було. Додати, що О.Пчілка увесь час силкувалась забрати приміщення, речі й інш. (див. мою публікацію Олексія Вертія «Сторінка із життя Олени Пчілки» в колективній монографії «Формування національних основоположних підстав сучасного українського народознавства та літературознавства». – Київ-Мюнхен, 2023. – Випуск IV. – С. 428-423, а також в альманасі Полтавського державного педагогічного університету «Рідний край». – 2010. – №2 (23). – С.207-210).

1929 року на допомогу прийшов Наркомос, що видав 1000 крб. на обладнання музею. Сяк-так відремонтували приміщення, привели до належного вигляду садибу, алеж і на сьогодні музей потребує уваги, потребує коштів на обладнання». Далі в цій публікації автор зазначає: «У музеї зібрано різних експонатів 1753 та книгозбірню – 5398 книг (переважно істор. та етнограф. змісту).

У музеї такі відділи: історично-меморіальний, мистецтва, кераміки, археологічний, революції, етнографічний. Є куток Леніна та шкільний відділ, де зібрані вироби учнів». Разом з тим далі Г.Нудьга ставить питання про організацію подальшої роботи музею. Він, зокрема, пише: «Підсумовуючи роботу музею за 10 років, треба відмітити недоліки, а саме: музей не зібрав сил, що могли допомогти в роботі музею, не зумів організувати комісії, зокрема комісії вивчення побуту, життя на Гадяччині, не досить висвітлені революційні події. Музей, як у дзеркалі, мусить відбити життя Гадяччини, алеж цього на сьогодні бракує» (Г.Нудьга. «До 10-річчя Гадяцького музею ім. М.П.Драгоманова» // Гадяцька газета «Будівник соціалізму» (м.Гадяч). – 1931. – № 55).

З цією метою в опублікованій в тій само газеті «Будівник соціалізму». – 1931. – № 63 статті «Охороняймо пам'ятники культури та історичні документи» Г.Нудьга звертається до своїх читачів з проханням збирати такі матеріали і тим самим поповнювати фонди музею. «Часто трапляється так, – пише він, – що в когось без користі валяється якась річ, записи, малюнки, що гинуть без сліду, а могли б бути науковим матеріалом. Старі могили, кургани, що є на наших ланах, безслідно зникають з поля зору науковців, бо їх розоряють, розкопують.

Гадяччина має багате минуле, аж від найстаріших часів, до сьогодні.

Сюди за 2000 років тому досягали племена кимерійців. Далі різні слав'янські, татари. Трапляються знахідки кам'яної доби (с.Ручки), могили урн (с.Ручки).

м. Гадяч засноване невідомо коли, але відоме з 1637 року, а 1663 року згадується в літописах. Було столицею Лівобережжя, тут жив гетьман Брюховецький, було в руках Росії, Б.Хмельницький і ін.. Тут в 1658 році за ініціативою гетьмана Івана Виговського між Польщею і Україною підписано договір, що передбачав утворення у Речі Посполитій третьої складової частини федерації – Великого Князівства Руського. Воно складалось з Київського, Чернігівського та Брацлавського воєводств, а верховна влада в ньому, як військова, так і цивільна, мала належати гетьману, якого обиратимуть пожиттєво. За Гадяцьким договором законодавчу владу в Україні мали виконувати національні збори депутатів від усіх земель Князівства, судову – судовий трибунал з українським діловодством; фінанси, включаючи карбування монет, також передбачались самостійними. Далі в статті йдеться про розвиток промисловості, роботу гурту народовольців, про участь в подіях 1905 та 1917 років формувань Махна, Пеглори, Денікіна, німців, місцевого ватажка повстанців проти совєтської влади Христового. «Все це, – продовжує автор статті, – залишило сліди, що їх треба відшукати. Робота однієї особи без участі має досить мало дає наслідків. Надходить літо, час, коли найбільш нищать різні культурні скарби. Коли б кожний селянин і робітник поставив завданням перед собою зберігати ці скарби, то це б допомогло науці, культурі рухатися вперед... Треба, щоб сельбуди, школи і інші культурні заклади провели роз'яснювальну роботу щодо збереження пам'яток культури та зібрані матеріали подавали до музею»

(ці статті зберігаються в архіві Г.Нудьги, яким опікується благодійний фонд «Фундація ім. Григорія Нудьги» та його голова А.Бурдейний). В цій публікації подаємо рукопис брошури Г. Нудьги «Дев'ять років існування Гадяцького музею ім. М.П. Драгоманова», виданий в м. Гадяч 1931 року.

Повніше і глибше зрозуміти духовний світ, життєві принципи та ідеали, громадянську позицію Григорія Нудьги, прожите і пережите ним допоможуть і листи, поетичні твори, запис відгуків на Чорнобильську трагедію. В них, як у дзеркалі, – біль за національне винародовлення своїх сучасників, їх байдужість до того, що діється навколо, у глибинному підтексті якого – гнівний протест козацького нащадка проти комуністичної системи, приклад національної стійкості, які ми маємо продовжувати і утверджувати в нині суцільних та майбутніх поколіннях українців, виховувати своїх дітей і внуків на підставі його життєвих принципів та ідеалів, не дозволити нашим ворогам викорінити їх з нашої свідомості, не дозволити їм розірвати спадкоємність ідейних, духовних, моральних, суспільно-політичних цінностей і т. д. цінностей у поколіннях нашого народу. На ці настанови спрямований і зміст поезій рідної сестри Григорія Антоновича Параски Антонівної Нудьги, рядової і переслідуваної владою колгоспниці з його рідного села Артюхівка Роменського району, що на Сумщині, про що конкретніше мова йтиме далі.

№ 1

Г.А.НУДЬГА

**ДЕВ'ЯТЬ РОКІВ
ІСНУВАННЯ ГАДЯЦЬКОГО
МУЗЕЮ ім. М.П.ДРАГОМАНОВА**

**м. ГАДЯЧЕ
1931 рік**

«Без ясного розуміння того, що тільки докладним знанням культури, витвореної цілим розвитком людства, тільки перетворенням її можна будувати пролетарську культуру, без такого розуміння нам цього завдання не розв'язати. Пролетарська культура повинна являти собою закономірний розвиток тих запасів знання, що людство виробило під гнітом суспільства капіталістичного, суспільства поміщицького, суспільства урядового.»

ЛЕНІН. Промова на III з'їзді РКСМ 1920 року.

ВСТУП

Революція в Росії змела владу рабства, капіталістичного насильства, національного пригноблення. Народи скинули ярмо і утворили республіку волі і праці.

Це діалося нам не легко. Буржуазія скажено нападала на нас з усіх боків, а тут ще внутрішні вороги.

Спершу буржуазія усього світу лила метал на піднявші голови трудящих, що грізно вимагали, боролися за знищення старого, знищення рабства, знищення влади експлуататорів.

РАДАМ¹

«Вся влада СОВЕТАМ!»

І владу забрали. Пролетаріят переміг, бо він знав за що він бореться, знав, що перемога за трудящими. В той час буржуазія кричала, що більшовики влади не продержать і місяць у своїх руках. Пройшли роки. Буржуазія говорила все ж про те, що СРСР загине, бо вони не вміють керувати державою, і в той же час скажено готувались до нападу. Пролетаріят налагодив своє г-во, налагодив мирне життя трудящих, зайнявся будівничою роботою, і на сьогодні вступив у період соціалізму. СРСР росте, бо комуністична партія єдина, що дбає за трудящих. Росте г-во, росте і нова пролетарська культура.

Не малий галас підняла буржуазія про те, що більшовики «варвари», що в Росії гине витворена попередю культура, що по дикунські знищуються всі пам'ятники старовини, що більшовики руйнують лише, а не будують культуру.

До речі порівняймо.

До революції на Україні було до 15 музеїв (здебільшого по великих містах як: Київ, Харків, Одеса, Чернігів і т. і.)

Пролетарська держава питання музейного будівництва поставила на інший щабель і в цьому ми маємо великі досягнення. Майже в кожному б. повітовому місті виникли цікаві й цінні нові музеї. В 1927 році їх на Україні було 94, а тепер 100.

Цього ми досягли тільки через вірне розв'язання комуністичною партією питання про пролетарське національно культурне будівництво. Тепер ми маємо великі успіхи в розвитку національних культур.

Думку і балачки буржуазії про те, що більшовики «варвари» не розуміють історичної цінности культури, розбито «в пух і прах». Пролетаріят ішов на fronti революції, в холоді, голоді, але упевнений в свою перемогу, звертав увагу і на культурний фронт. Музеї, що їх налічується тепер до 160, майже більшість їх виникли в роки жорсткої боротьби пролетаріату з буржуазією. 1919-20-21-22 роки.

Культура змінюється із зміною суспільного життя, тому і наша пролетарська культура не така як буржуазна. Наша культура витворюється в праці і служить будівництву соціалізму. Нова пролетарська культура росте, це визнали навіть наші вороги.

ІСТОРИЯ МУЗЕЮ

Гадяцький музей виник в часи гроз, руїн і боротьби. Першу думку про організацію музею в Гадячі (колишнє повітове місто) висунув І з'їзд Рад Гадяччини в 1918 році. Та події історії, боротьба не дали справдитись цій думці. Банди Махна, Петлюри, Денікіна та місц. бандита Христового² не давали змоги налагодити мирне життя.

Але все йде вперед.

У 1921 році ця думка справдилась. В кінці 1921 року повітвідділ народньої освіти з розпорядження Київської Академії Наук дозволив відкрити музей.

В будинку Драгоманова було відведено 2 кімнати для експонатів, що були зібрані в околицях Гадяча за ініціативою Ол.Ол.Кононенка, навчителя мистецтва Гадяцьких шкіл. Це були речі М.П.Драгоманова, Л.Українки, Ол. Пчілки (Косачів). Остання мешкала в цьому будинку до 1921 року, а потім виїхала передавши речі музеєві.³

Так на початку 1922 року фактично утворився музей з єдиним історично меморіальним відділом. Матеріальної бази музей не мав. Роботу продовжував т. Кононенко, бо був дуже цим зацікавлений, а також це було як громадське навантаження. Зимомо не було топлива, і музей не працював, та про нього мало хто й знав.

Робота по збиранню експонатів переводилась, і музей зростав. На Гадяччині зібрано більша половина всіх експонатів.

Весною 1922 року музей почав працювати хоч і кволо.

Експонати скупчувалися.

У 1923 році під музей було відведено весь будинок на 6 кімнат.

1925 рік в історії музею переломний. 1 жовтня 1925 р. Роменським ОВК було затверджено кошторис музею на 320 крб. Витрати з місцевого бюджету Р.В.К. З цього часу музей почав значно зростати, бо тут став працювати постійний робітник, що розгорнув велику роботу по збиранню експонатів, а також налагодив зв'язок з іншими музеями.

Музей був не обладнаний, а на це потрібні кошти. Треба було шукати виходу, інакше це загрожувало регулярній праці музею, який набув уже в цей час популярності в околицях.

В И Х И Д ЗНАЙШОВСЯ.

НКО на клопотання про допомогу музеєві асигнував 1000 крб. на устаткування музею.

Музей зміцнів.

На 1928-1929 рік припадає найбільший розквіт музею, що має вже звязки з Московськ. Ленінградськ. Київським Харківськ. Чернігівськ. Ніженським музеями, а також з Львівським національним музеєм.

По змісту Гадяцький музей – мистецько-історичний.

ЕКСПОНАТИ МУЗЕЮ

В 1929 році музей уже мав 1 753 експонати, крім цього бібліотеку кількістю 5 398 книжок.

Головні експонати по змісту діляться так:

1 Історично меморіяльні	347
2 Художні	92
3 Керамічні	376
4 Археологічні	19
5 Революційні	122
6 Нумізматичні	237
7 Етнографічні	58
8 Церковні	95
9 Природничі	200

Є великий шкільний відділ в якому виставлено зразки виробів учнів трудшкіл.

Антирелігійна кімната, кімната Леніна, зброя.

ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ВІДДІЛІВ

Особливо цінний історично-меморіяльний відділ. Тут у кімнаті Драгоманова залишилися речі, рукописі і портрети М.П.Драгоманова та рукописі його племінниці видатної української поетеси Л.Українки (рукописі ці надруковані) Є також малюнки Л.Українки та її матері теж письменниці О.Пчілки (Косачі).

Небагато речей П.Мирного (Рудченко) видатного українського письменника (помер 1920 р.) кілька малюнків та лист.

РЕВОЛЮЦІЙНИЙ ВІДДІЛ

Має кутки: заснування та боротьба з бандитизмом комсомолу на Гадяччині, партії та ревкому. Особливо є кімната Леніна що висвітлює життя та діяльність В.І.Леніна та компартії. На всю стіну розвішений ч. прапор, що його задивляються селяни і всі відвідувачі. На ньому робітник з напруженими м'язами біля станка зверху надпись «Пролетарі всіх країн єднайтесь» з боку «ВОЛОДАР СВІТУ БУДЕ ТРУД». НИЖЧЕ «Від Всеукраїнського Центрального Виконавчого комітету».

ЦЕЙ ПРАПОР ДАНИЙ В НАГОРОДУ БУВШ. ГАДЯЦЬКОМУ ПОВІТУ ВІД ВУЦВК ЗА УСПІШНЕ ВИКОНАННЯ ПРОДПОДАТКУ (ПРОДРОЗВЕРСТКИ – закреслено)4 в 1921-22 р. В останній час утворюється тут новий куток, що характеризує добу реконструкції і ліквідації куркульні.

ХУДОЖНІЙ ВІДДІЛ

В цьому відділі є твори художників:

1. ІВАНОВА (Боярин)
2. МАКОВСЬКОГО
3. РОЗВАДОВСЬКОГО
4. СТАНКЕВИЧА
5. РИБАКОВА
6. ХИЖНЯКОВА
7. ЛИСЕНКА І ІНШИХ.

В цьому відділі містяться малюнки худ. ЛАЗАРКЕВИЧА мальовані олівцем. Невідомо якого автора високохудожня картина «ГАДАННЯ НА ВІНКАХ».

ЦІКАВІ ЕКСПОНАТИ РІЗЬБЯРСТВА місцевих селян. Є експонати зроблені досить мистецько, це доказує, що між селянами є теж мистці талановиті.

ПОСУД

Порцелян, шклянна, фарфорова дорогоціна зразкова посуда місцевого і закордонного виробу різних часів.

РОБОТА МУЗЕЮ

Головну свою роботу музей скеровував до того, щоб зібрати цінні речі, і систематизувавши їх, використати для пролетарської культури.

Також майже всім поодиноким відвідувачам давалися короткі пояснення. Екскурсіям давалися ширші пояснення іноді коротенькі лекції.

Використано для друку матеріали музею:

1. Листи Л. Українки
2. «Die Weber» Г.Гейне в перекладі Л. Українки
3. Додатки до творів Лесі Українки
4. До блакитної генези Л.Українки
5. Дещо про декабристів Роменщини.

ВІДВІДУВАННЯ МУЗЕЮ

Хоч і невеликий музей, але має велику популярність серед населення. Про це свідчить те, що сюди поступають від населення досить коштовні речі, а також і відвідування.

Відвідало музей з 23 року по 31 рік до 8 000 душ та екскурсій до 48.

За соціальним станом відвідувачі поділяються так:

1. Селяни	14%
2. Робітники	4%
3. Службовці	24%
4. Учні	30%
5. Червоноар.	1%
6. Інші	27%

Деякі відвідувачі були 1 раз деякі 5 разів і до 10 раз.

Найбільше відвідують музей весною, влітку (це тому, що сюди найжджає багато курортників). Велику роботу проробив музей за 9 років свого існування хоч мав малу матеріальну базу і лише 1 робітника.

Мало зробив музей по вивченню місцевого виробництва. Музей мусить відбивати як у дзеркалі життя, будівництво, побут Гадяччини.

Коли ж музей згуртує навколо себе громадські сили, зацікавить ще більше населення, він має можливість стати більш популярним, ще більше служити будівництву соціалізму та пролетарської культури – культури нової не схожої на буржуазну.

Хай буржуазія говорить, що ми не будемо культури, що в нас її немає, ми творимо культуру праці, що служитиме пролетаріату здійснювати комунізм, а не для розваги та експлуатації як у буржуазії.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4 ст.
ІСТОРІЯ МУЗЕЯ	6 ст.
ЕКСПОНАТИ МУЗЕЯ	9 ст.
ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ ВІДДІЛІВ	10 ст.
РОБОТА МУЗЕЯ	13 ст.

Скорочено цей матеріал надруковано окремою статтю в газеті «Б С.» 1931 рік.

Г.А.Н.

№ 2

13 квітня 1954 р.
Полтава

Здоровенькі були

Шановний Григорію Антоновичу!

Дуже радий, що Ви обізвалися і подали звістку про себе. Ваше припущення, що бачили мене колись у Львові – помилка. Я ніколи не був у Львові взагалі. Ви запитуєте, як справи з музеєм? Музей зараз ремонтується і закритий для відвідування. Але це лише з 29-III-ц/р. і триватиме до I-У. Взагалі ж музей відкритий для відвідувачів зразу після визволення Полтави у вересні 1943 року, спочатку була невеличка експозиція у двох кімнатах, а після закінчення реставраційного ремонту розгорнули повну експозицію і поновили меморіальний кабінет письменника. В 49 році, коли святкували 100-річчя, для музею було велике свято. Всі головніші події зафотографовані і подані нами у великому альбомі, а частина подана у спеціальній діапозитивній виставці кольоровими репродукціями.

Все, що в свій час евакуювали до Уфи, в 45 році повернулося непошкодженим. Листи, про які Ви згадуєте, збереглися і знаходяться в наших фондах. Багато ще чого за ці роки зібрано, але якщо Ви маєте що цікаве, напишіть. Все, чого ще в нас нема і що стоїть ПАНАСА МИРНОГО, музей з задоволенням і под'якою прийме. Таким чином напишіть, що маєте, тоді порозуміємося. Щож Ви зараз робите? Як живете? Напишіть.

Дружина моя засилає Вам своє привітання.

Бувайте здорові (підпис М. Рудченка, сина Панаса Мирного)

№ 3

П.2.88, Львів

Шановна Людмило Петрівно!¹

На Ваше прохання висилаю три фотографії для музею-заповідника. Оплати ніякої не потрібно, якщо можливо – при експонуванні зазначити «З матеріалів Г. А. Нудьги». Якщо потрібна ще допомога – радий буду чимсь допомогти.

З свого боку ще радив би побудувати експозицію так, аби козаччина, особливо Хмельниччина, були подані не ізольовано, а в європейському контексті. К.Маркс та інші діячі називали Січ республікою, підкреслювали її соціальне прогресивне значення

для Європи. Ми пишемо про вплив францізької революції на суспільну думку в Росії та в Україні, а мовчимо (бо нічого не знаємо окрім цитати з Маркса та Боплана) про відгомін оборонців волі з Січі в Європі. Запитаєте: – А було таке? Хоч і не рівноцінне, а було. У Європі у ХУІІ-ХУІІІ ст. вийшло друком десятки книг англійською, французькою, німецькою, італійською мовами (та й іншими) про Україну й козаків, Січ і її роль у житті народу, зокрема в обороні Європи від навали Оттоманії. Навть тодішні газети (тільки зародилися) досить оперативно писали про події на Україні. Битва під Жовтими Водами сталася 29 квітня, і паризька газета «Gazette de France» за 20 травня уже подала першу інформацію про успіхи козаків. При чому в наступних №№ подає й об’єктивну причину руху: «Шляхта ... дійсно завдавала населенню України великих мук». У ХУІІ ст. в Парижі хлопчачки бігали уже по вулицям і викрикували газетні новини:

«Aux histories, aux belles histories! La Guerre du Turs en Hongrie! Les affaire d’ Angleterre... La Guerre des cossagues!»

«Новини! Чудові новини! Війна з турками в Угорщині! Справи у Англії... Війна козаків!...»

Література про Січ, козаків мовами світу величезна. Шкода, що наші історики її не знають, не згадують, не подають і в музеях, а вона б дуже допомогла б нам виховувати патріотизм і правду історичної дійсності.

Або візьміть Ви «Реляції». На Чорному і Середземному морях тоді плавало багато кораблів (катарг), веслярами на яких були сотні невільних козаків, січовиків. Відомо десятки випадків, коли вони повставали, перебивали турків, захоплювали галери, пливли до берегів Італії, Франції, здавали корабель, розповідали про організацію повстання італійським, німецьким, французьким письменним людям, ті записували і тоді ж захоплені мужністю козаків, видавали тоді ж брошури. Таких тепер рідкісних книжечок наша історія знає до 10. Я вивчав одну 1643 р. Організатором одного з таких повстань був і козак Сенюта. Вони кидали в Італії зазоплені турецькі цінності й мандрували пішки на Україну, тут розповідали про свої пригоди. Хіба цей героїзм не варто згадати в музеї, подавши фото італійської або французької брошури. Треба нашу історію вивчати серйозно, глибоко, а не по-лікнепівські.

Пересилаю Вам бібліографічний пошчик моїх публікацій, не всіх, а тільки по трьом темам. Як буду живий – доповнять не опрацьоване.

А поки що – висловлюю повагу й побажання успіхів.

Без підпису.

№ 4

Г.А.Нудьга

Молитва ¹

Народе мій, калинова сопілка,
На дереві життя – родюча гілка!
Пісні твої чарують здавна світ,
І душу всім бентежить «Заповіт».

Чому ж сини твої, пригожі і здорові,
Цураються пісень своїх і мови?
Пошли нам, боже, мужності і сили,
Щоб діти Україну над усе любили!
Могутності і єдності нам дай,
Щоб рятували ми народ і рідний край.

Щоб у містах і селах процвітало слово,
Яке разити ворога було б завжди готове.

Майбутність наша! Ждем тебе, як весну!
Борімося за мову та пісні чудесні!
Пошли ж нам, боже, мудрості і сили,
Щоб вороги і нас, і мови не скорили!

№ 5

1986. Вибух реактора в Чорнобилі

В полі оре мирний трактор,
На горі горить реактор,
Стронцій валить через край,
Ми стрічаєм первомай.

Засосюрилося небо,
Затичинилась земля,
Мирним атомом покрилась
Вся українська земля.
Мы добилися успеха
Героическим трудом
Наш советский мирный атом
Проникает в каждый дом.
Ой ці бідні українці,
Ні в кишені, ні в ширінці.
Як іще раз шугоне –
Не поможе «Кабарне».
Спасибо партии родной
За любовь, за ласку.
Пять ренген на первомай,
Сто ренген на паску.

Міняю Чорнобиль на будь-яку
Точку Земної кулі. Нагасакі
і Хіросіму не пропонувать.

Радіоактивний мужчина той,
хто відправив тещу, жінку,
дітей, а сам живе.

Українці така нація,
Що їм до с...и радіація.

Дніпро – Угрюм-река.

Если хочешь быть отцом –
Прикрывай лицо свинцом.

Не вій, вітре, з України.

На Чорнобильському конкурсі співців.

Співають: Пугачова: «Улетай, тучка»

Леонтьев: «Все бегут, а он

Скляр: «Я уеду Комарово

Не известно до какого».

Записано в Києві у червні 1986

На недельку до 2го
Едут жида в Комарово
А украинский балбес
На Чернобыльску АЕС.

№ 6

П.А НУДЬГА¹

НАША ДОЛЯ

АРТЮХІВКА

1980-1986

Села вимирають

Ой як тяжко мені,
Що стають села сумні.
Як болить серце моє,
Що в селі людей нестас.
І одна за одною хатина
Остається як сиротина.
Ой як жалько мені,
Що стають села сумні.
Ой якби ж, ой якби ж
Тай сталося так:
У селі заспівали дівчата,
До танцю заграв козак.
Козачка, гопачка,
Як було це колись.
Ой чому, ой чому
Села так перевелись?
Якби до танцю, до роботи
Спільна була в них охота
І козак щоб молоденький
Заспівав: «Ой хмелю ти зелененький».
А дівчина заспівала,
Як з криниці воду брала,
Як з криниці воду брала,
Як з Романом розмовляла.

Правда

Борімося за правду,
Борімося усі,
Щоб люди не смутились
Співати пісні!

Борімося за неї,
Щоб стала міцною,
І всім нам світила
Зіркою ясною.

Як сонечко ясне
Всіх нас вона гріла,
А неправда проклята,
Щоб навік одубіла.

І всі тоді будуть
Веселі, завзяті
І на людську совість
Хай будуть багаті.

Бо під неправдою тяжко
Ходиш як зів'явший,
І ніщо тобі не миле,
Ніби в серці рану мавший.

Вищий Кубраків

*Начальство с. Артюхівки наказало
викорчувати стародавній лісочок
Кубраків*

Прощай лісочок Кубраків,
Тобі вже більше не рости.
Надумались тебе, лісочок,
З лица землі тебе знести.

Де ж будуть діти рвати квіти –
Голубенький пролісок і ряст?
З усміхненим рум'яним личком
Приносить в хату їх для нас.

Де хоч трошки відпочине
В спеку, стомившись, хлібороб,
Де буде добрая бабуся
Збирати зілля від хвороб?

Як жаль мені тую берізку,
Тонку, високу, не похилу.
Стоїть у білому вбранні,
Дівочу косу розпустила.

Братові

Ой, братіку, соколику,
Кріпись, не хворій.
Та по білому полю
Чистим зерном сій!

Хай же воно чистим сходе,
Чистим виростає
І ніяка люта буря
Нехай його не зламає!

Чисте зерно – справедливе слово,
Біле поле – мудрий папір,
Люта буря – лихі люди.

Як тяжко зорати огород

Ой боженьку на небі,
В золотому креслі,
Дай мені усміхнуться
Хоч в останню весну.

Бо я увесь вік плачу,
Увесь вік ридаю,
А прийде весна –
Й долю проклинаю.

Бо всі городи зеленіють,
Де багатші посіють,
А моя нивка лежить чорна.
Чом же моя доля немоторна?

Може тому, що мій кінь здох,
А віз поламався,
Дряпач і плуг заіржавів,
Чи до когось заблукався.

1986 рік

Думи коло старої хати

Тут мене матуся
Колись породила,
Тут мене маленьку
На руках носила.

На руках носила
Та ще й колихала,
Щасливої долі
У бога благала.

Та хтось, мабуть, бога
Тоді підміняв
І мій шлях життєвий
Колючками встав.
І по цих доріжках

Куди не поткнуся...
Ой тяжко, матусю,
Та й слізьми заллюся.

Молодість

Коло хати калина,
коло неї дівчина
козаченька дожидає,
соловейко не співає.
Козаченько до дівчини,
як голубчик прилетів,
зустрілися, обнялися
як та пара голубів.
Усю нічку воркотіли,
Розходиться не хотіли.
Соловейко тьох та тьох:
– Не розходьтесь, будьте вдвох.

Старість

Защербетав соловейку
В мене коло хати,
Стала я до нього
Тихо промовляти:
Ой соловейку, соловеєчку,
Пташечко ти мила,
Прилітай. Як у моїй хаті
Буде вже могила.
Защербечеш над могилкою
Пташку-соловейку,
І витьохкуй, і висвистуй
Звечора й раненько.

Недобрі сусіди

Летить ворон, летить ворон
Та й летючи кряче.
Ой через вас, сусідоньки.
Моє серце плаче.
Тяжко жити з ворогами
Одинокій в хаті,
А ще тяжче як за добре –
Злом сусіди платять.
Тяжко чаєщці літати
З підбитими крильми,
Тяжко жити одинокій
З сусідами злими.
Туди не стань, туди не глянь,
Того не торкайся,
Бо ми, знаєш, ми завзяті,
З нами не змагайся.
Як ви знатні, ви завзяті –
З вами не змагаюсь,
Через вашу неправдоньку
Сльозами вмиваюсь.

Й тому годиш, і тим годиш,
А вони сміються,
Прикидаються незлими –
Гадюкою в'ються.

До зозулі

Ой сивая зозуленько
Прилітай раненько,
Сідай в мене коло хати,
Закуй жалібненько.
І я уже, зозуленько,
В хаті й коло хати
Жалібненько, голосненько
Навчилась кувати.

В нещасливу годину
На світ народилась.
Одинока зозулею
Кувати навчилась.

Смерть сина

В лузі на калині
Зозуля кувала,
Мати свого сина
З війни виглядала.
Не ходи, матусю,
На биті дороги,
Він помер від рани
У день перемоги.
Земля похитнулась
Й зелена діброва,
Плакала матуся
Й дівча чорноброве.
Пером земля нехай стане
Наші оборонці,
Наші орли сизокрилі,
Наші гарні хлопці.

Кладучи квітку на могилу Уляни Миронівної

Першу квіточку весняну,
Що найраньше розцвіла,
Принесла тобі, подруго,
Дороженька, золота.
З болем в серці її ставлю
На могилоньку твою
Тую квітку, що в дитинстві
Ми вдвох рвали у гаю.
Ти лежиш тепер в могилі,
Плачу тут без тебе я.
Хай тобі пером земелька,
Вірна подруго моя.

1974 рік, весна.

Одинокість

Як ті хмароньки думи мої
Пливуть одна за одною.
Сумую я, журюся я –
Ой тяжко жити одною.
Сумую я, журюся я,
Куди не повернусь.
Гашу печаль сльозами я,
Її нізким не розділю.
Де б не пішла, де б не була,
Та й де б не походила,
Прийду у хату – знов журюсь,
Бо дім – німа могила.

Присвячую одиноким голубкам

Ой мій милий, чорнобривий,
Якби ж то ти сказати міг,
Чи ти живеш десь із другою,
Чи в бою поліг.
Як живеш, милий, з другою –
Будь щасливий з нею.
Як в могилі, то я пташкою
Прилечу до неї.
Прилечу я ластівкою,
Стану щебетати,
Твою темну могилоньку
Крильцем обнімати.
Прилечу я й голубкою,
Стану вурокотіти,
Ой скажи мені, миленький,
Де ж тугу подіти?
Прилечу я й зозулькою
Та й стану кувати:
– Ой не можу мій, миленький,
Тебе забувати
Бо я тебе, мій миленький,
Та й дуже любила,
Де взялася війна клята
І нас розлучила.
До кого я, мій голубе,
Маю прихилитись?
Одинокій голубоньці
Підбивають крильця.
Не раз, не два, мій миленький,
По тобі заплачу.
Місяць зійде ясененький,
Ніби тебе бачу.

Нездійснені мрії

Піду до дівчини
Та хоч на часинку,
Пригорну до серця

Свою Марусинку.
Скажу, що в неділю
Сватати прийду я
І буде дівчина навіки моя.
На другу неділю
Буде вже весілля,
Музики заграють,
Дружки заспівають.
Коровай убрятий
Буде вже стояти,
Маруся рушниками
Хату прикрашати...
Та прийшла війна,
Мрія не збулася,
Справити весілля
Їм не довелося
Милий не вернувся
Загинув в бою,
Покинув матусю
Й дівчину свою.
Лежить він в могилі,
Вічно спочиває,
Над його могилою
Дві чайки літає.
Жалібно кигичуть,
Низенько літають,
Своїми крилоньками
Могилку обнімають.
Що перша чайка –
То рідная матуся,
А друга чайка –
Кохана Маруся.

Хустина

Вишиту хустину
Милому дарувала:
– Візьми, милий, хустиночку,
Вишивану мною,
Може глянеш, ізгадаєш,
Як кохалися з тобою.
Як під вишнею удвох
Ми разом стояли,
Слухали, як соловейки,
В саду щебетали.
А на вишенці цвіли
Пелюстки біленькі,
Місяченько нам світив
Й зірочки ясенькі.

Над могилами

Ой сусідочки, чи ця вісточка
Та й до вас же долетить,
Що ваша донька-одиначка
В домовині уже спить?
Ваших могил не провіда,
Не прийде вже, ні,
Бо лягла вона у землю
У далекій стороні.
Уже різними куточками
Могил ваших не прикрашає
І не схилиться над ними,
Не порозмовляє.
Тепер ваші могилки
Буде природа прикрашати,
А донечка ластівкою
До них прилітати.
Прилетить вона до могилок
Та й змахне крилоньками:
– Ой які ж далекії доріжки
Послались між нами.
*Пам'яті Паньковичевої Наталки, що по-
мерла восени 1985 року.*

Бабини клопоти

Ой людоньки, що робить
Не хоче дід мене любить,
Каже: «Я тебе зроду не любив,
Через тебе й щастя загубив,
Бо любив чорняву Мар'яну,
Як було зустрінуся, як гляну,
То й розказати так не зможу,
Все б дивився – не відхожу.
А тебе узяв, як іздурів,
Бо перед очима завжди Мар'яна,
Струнка, чорнява і рум'яна.
А в тебе, бабо, брови руді.
Як я недобачив їх тоді
І тепер, що маю робити,
Мені не мило з тобою жити.
Бо ти ж, бабо, як чучало,
Воно мене замучило,
Замучило, запекло,
Хоч лишай мені село.
А ти, бабо, не хвилюйся,
Купи фарби, підмалюйся,
Не їж м'яса, не їж сала,
Щоб стрункою і ти стала.

КОМЕНТАРІ

Г.А.Нудьга. Дев'ять років існування Гадяцького музею ім. М.П. Драгоманова. Мова та правопис оригіналу тут і далі максимально збережені.

1 РАДАМ «Вся влада СОВЕТАМ»!. – В оригіналі слово «Советам» закреслено, а зверху написано РАДАМ.

2 Банди Махна, Петлюри, Денікіна та місц. бандита Христового. – така оцінка цих осіб – данина часу. У 20-х роках ХХ ст. на теренах Гадяччини, Липоводолинщини, Роменщини діяли повстанські загони під проводом Леонтія Христового, Олексія Дмитренка, Івана Крупського та інших отаманів, які чинили рішучий опір юдобольшевитсько-ковській фашистській владі, про характер діяльності яких Г.Нудьга, безперечно, знав, адже перекази про них побутували в цих місцевостях ще в 60-70 роках ХХ ст.

3 В будинку Драгоманова було відведено 2 кімнати для експонатів, що були зібрані в околицях Гадяча за ініціативою Ол.Ол.Кононенка, навчителя мистецтва Гадяцьких шкiл. Це були речі М.П.Драгоманова, Л.Українки, Ол. Пчілки (Косачів). Остання мешкала в цьому будинку до 1921 року, а потім виїхала передавши речі музеєві. – Докладніше про це читай: Олексій Вертій «Сторінка із життя Олени Пчілки» в колективній монографії «Формування національних основоположних підстав сучасного українського народознавства та літературознавства». – Київ-Мюнхен, 2023. – Випуск ІV. – С. 428-423, а також в альманасі Полтавського державного педагогічного університету «Рідний край». – 2010. – №2 (23). – С.207-210.

4 ПРОДПОДАТКУ. – В оригіналі частина слова «продрозверстки» «розверстки» закреслена і зверху написано «податку».

Лист Г.Нудьги від П.2.88, Львів.

Шановна Людмила Петрівно! – Особу не встановлено.

1 Молитва. – Деякий інший варіант цієї поезії Г.Нудьги опубліковано в книзі

«Григорій Нудьга. Біобібліографічний покажчик» / Упорядкування Василя Івашківа, Руслана Марківа, Андрія Вовчака. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – 296 с., іл., фото.

Григорій Нудьга

МОЛИТВА

Народе мій, калинова сопілка,
На дереві життя родюча гілка!
Пісні твої дивують здавна світ,
І душу всіх бентежить “Заповіт”.

Чому ж сини твої, пригожі і здорові,
Цураються пісень своїх і мови?
Пошли нам, боже, духу того й сили,
Щоб діти Україну, як себе, любили!
Щоб у містах і селах дзвеніло наше слово,
Яке разити ворога було б завжди готове!
Майбутність наша! Ждем тебе, як весну,
Ти збережи нам мову і пісні чудесні!
Могутньої нам єдності надай,
Щоб врятували наш народ і рідний край.

Львів, 1987 р.

П. А. Нудьга. – Параска Антонівна Нудьга, рідна сестра Г.А.Нудьги, народилася 1924 року в селі Артюхівка Роменської округи. Жила в цьому ж, їх рідному селі, яке за адміністративним поділом пізніше відносилось до Роменського району Сумської області. Працювала колгоспницею. Як і брат зазнала утисків місцевої влади, яка заборонила продавати їй навіть хліб. «З якоюсь місією (без будь яких документів) її відвідали голова сільради з участковим міліціонером, наслідком чого вона втратила свідомість. До того

ж, серед білого дня у її хаті з'явився п'яний хуліган і жінці довелося втікати на дах, кричати до односельчан «рятуйте». Це не вперше, сестра зверталася до сільської влади, в суд, однак бандитські наскоки не припиняються», – писав Григорій Антонович у листі до першого секретаря Роменського РК КПУ (докладніше про це читай: Олексій Вертій. Листи болю, мук, страждання і незламності духа та відданості Україні (з епістолярної спадщини Григорія Антоновича Нудьги) // Образ. – 2024. – Випуск 3 (46). – С. 75-97). Зрозуміло, що такі утиски та залякування Параски Нудьги були пов'язані з утисками та переслідуваннями її брата, способом тиску на нього. Відгук цих подій відчувається і її поезіях.

В архіві Григорія Антоновича зберігається рукописний варіант та підготовлений і дбайливо оформлений в маленьку книжечку машинописний варіант збірки поезій Параски Нудьги під назвою «Наша доля», який опублікувати за тих обставин у нього не було найменших можливостей, тому її оприлюднюємо його в цій публікації. Зрозуміло, що не всі поезії в цій збірці довершені у версифікаційному відношенні. Та в них є найголовніше – щирість почуттів і переживань прожитого і пережитого, глибоко народна поетична образність. Саме такі поезії засвідчують вишуканість, благородство та високий рівень естетизму духовного світу їх авторки. Візьмемо для прикладу поезію «Присвячую одиницям голубкам». Її образи, поетика – не копії, не наслідування подібного роду народнопоетичних творів. Це природне злиття особистого і народнопоетичного як вияву отого прожитого й пережитого, як своєрідність світосприйняття, світорозуміння і світопопартування сільською жінкою навколишнього світу, яке виливається в справді народнопоетичні, але цілком самобутні, неповторні образи **ластівки, темної могилоньки, голуба, місяця**. Здавалось би традиційні в народнопоетичній творчості, вони якось непомітно, цілком природньо виражають цілком особисте в житті авторки – розлучене війною кохання, нанесену нею непоправну травму вірності в коханні, муки й страждання самотності.

Вражають в поезії сильні імпульси народної етики. Лірична героїня не відає, де її мить, – чи живе з другою, чи лежить в темній могилі. Коли ж так сталося, що він має сім'ю, вона не буде вважати його зрадником, не кластиме на нього свій гнів, не втручатиметься в його життя, зберігаючи в своєму серці свою страдницьку любов до нього. Коли ж він загинув, то вона не просто прилине **ластівкою до темної могилоньки** свого коханого. Вона буде **цебетати** над нею, **обніматиме її крильцем, голубкою воркотіти, зозулькою кувати**, щоб розрадити свою **тугу**, адже її **одинокій підбивають крильця**. У цьому краса й сила її духовного світу, в цьому незвичайна естетична та по-народному філософська насиченість і неповторність таких епітетів та метафор, як «темна могилонька», «обніматиме крильцем», «голубкою воркотіти», «зозулькою кувати», щоб розрадити свою «тугу», адже її одинокій «підбивають крильця», а в місяці «ясненькому» вона бачить свого коханого. Отже, лірична героїня, як і сама авторка, – діти природи. В ній вони знаходять вияв драматизму своїх почуттів і переживань, їй звіряють свою душу, тамуючи свої болі й страждання. Така драматична напруга, такий високий рівень вишуканості естетичного світосприйняття, світорозуміння, світовираження, світоствердження та поетичного мислення загалом властивий і поезіям «Братові», «Думи коло старої хати», «Молодість», «Старість», «Нездійснені мрії», «Хустина», «Над могилами». Саме тому такі поезії не раз піддавались народнопоетичній обробці і ставали народними піснями, що має винятково важливе значення для пізнання закономірностей народнопоетичної творчості. В цьому також виявляється цінність надзвичайно скромного, але талановитого доробку сільської поетки з Артюхівки Параски Нудьги.

До друку публікацію підготували

Анатолій БУРДЕЙНИЙ,

голова правління благодійного фонду «Фундація Григорія Нудьги»,

Олексій ВЕРТІЙ,

доктор філологічних наук.

Стаття надійшла до редакції 08.01.2025 р.

Рекомендовано до видання 12.03.2025 р.